

HISTÒRIA DE CATALUNYA

Tema XII: Catalunya rebutja ser castellana.

Dijous, 13 de gener de 2011

Des de l'arribada dels Trastàmara al poder, el 1412, de forma sistemàtica, la corona i els seus funcionaris, molts d'ells d'origen castellà, han intentat una desnacionalització més o menys pacífica. L'arribada al tro de Felip III (IV de Castella), fill d'un Felip III més aviat abúlic i pacifista, que sense cercar-ho es trobà enredat, a partir de 1618 en un conflicte religiós, iniciat a Praga, entre uns nobles protestants i uns funcionaris imperials catòlics. Aquest incident, serà la guspira que encendrà la gran foguera que abastarà tota Europa.

Felip IV. El Comte-Duc d'Olivares.

Felip IV (III de Catalunya-Aragò), entrà a regnar el 1621 als setze anys. Nomena al seu preceptor, Gaspar Guzmán y Pimentel, Comte-Duc d'Olivares, home de caràcter fort, imbuït de l'idea que Castella era el regne escollit per Déu per fer de Castella i el seu sobirà el guiatge de tots els pobles. Quan la monarquia necessitava pactar sortides, posar-ne fi a comesses mantingudes només per prestigi, posar ordre a l'interior dels regnes i desenvolupar les tasques productives, al igual que feien els competidors protestants. Res d'això. Continuà l'indolència a la Cort, esperant només les remeses americanes i posà llur reconeguda capacitat de treball en endinsar-se en lluites ingents, omplir de greuges als territoris no castellans, provocant l'alçament de Portugal, Catalunya, Aragò, Andalusia, Nàpols i Sicília. Dilapidats els recursos americans, carregats d'impostos i buidats d'homes els països castellans, el Comte-Duc proposà "l'unió d'armes" de tots els dominis de la Corona, a més l'imposició de tributs no aprovats pels respectius parlaments, era culminar el procés d'unificació sota l'ègida castellana i acceptar una monarquia absoluta, envoltada de la noblesa i únicament responsable davant Déu, deixant als parlaments buits de poders. Segons les Constitucions, els catalans no estaven obligats a servir amb les armes fora del país i Olivares sembla que no se'n adonava que quan Catalunya defensava llur territori, defensava tota la Península. I així havia estat fins ara: les escomeses franceses contra el Rosselló sempre s'havien rebutjat amb els recursos d'homes i finances de la Generalitat. A banda de la defensa del Principat, els catalans només podien ser alistats com a voluntaris, i de fet, més de 4.000 lluitaven a Flandes.

Als ulls d'Olivares, això era inadmissible. Necessitava diners i homes per a les guerres a Itàlia i les Constitucions catalanes l'impedien fer-ho. Això creà un ambient d'odi cap als catalans i les seves lleis: "*Malhaya quien hizo tales Constituciones: malhayamos yo si puedo verlas y V.S. si las guarda*". (Correspondència al virrei, Dalmau de Queralt, comte de Santa Coloma).

Olivares posava fi a la desnacionalització pacífica de Catalunya i iniciava l'etapa violenta d'aconseguir aquest propòsit.

En la memòria tramesa al rei, Olivares deixa ben clar el seu programa: "*Tenga V.M. por el negocio más importante de su Monarquía el hacerse rey de España: quiero decir, Señor, que no se contente V.M. con ser rey de Portugal, de Aragón, de Valencia, Conde de Barcelona, sino que trabaje y piense, con consejo maduro y secreto, por reducir estos reinos de que se compone España al estilo y leyes de Castilla, sin ninguna diferencia*".

Altres consells que donava al monarca, després d'esmentar el afavorir els matrimonis mixtos, l'amenaça de la força per modificar a la baixa les Constitucions i per últim, per accelerar el procés d'assimilació: "*...El tercer camino, aunque no con medio tan justificado, pero el más eficaz, sería hallándose V.M. con esta fuerza que dije, ir en persona como a visitar aquel reino donde se hubiese de hacer el efecto, y hacer que se ocasionase algún tumulto popular grande, y con este pretexto meter la gente y con ocasión de sosiego general y prevención de adelante, como por nueva conquista, asentar y disponer las leyes en la conformidad de las de Castilla, y de esta manera irlo ejecutando en los otros reinos*".

Si bé el castellà s'havia imposat com a llengua diplomàtica i literària a tota Europa, el català resistia aquesta empena i encara que resclosa en el seu àmbit, continuava emprada pel poble menut, en la predicació i en l'escola.

Les intencions d'Olivares eren paleses: o submissió total o el rigor de la violència. En aquest context, la política del Comte-Duc era d'una temeritat ben folla. La Corona, en guerres interminables a l'exterior, burxant revoltes a l'interior. Aquesta política tan imprudent, abocarà a la Monarquia a una situació límit.

A les Corts catalanes del 1626, el monarca, si be conciliador, escriu de pròpia mà: "no vull alterar-vos les lleis". El rei no vol conculcar els privilegis, confia que siguin els mateixos súbdits els que, per a llur glòria i honor, defensin al rei i a la religió i aportin els recursos humans i materials que la corona necessita. Obertes les Corts, el rei reclamà el pagament del quint: la cinquena part de les rendes dels municipis catalans i dels delmes i drets de les parròquies. Els síndics protestaren hi hagueren aldarulls. En la sessió del 3 de maig, el Duc de Cardona i el Comte de Santa Coloma arribaren a empunyar les espases a presència del rei. L'endemà, Felip i el Comte-Duc sense cap comiat, sortiren de Barcelona.

Era una provocació molt greu. A continuació, amb l'excusa d'una probable invasió francesa, s'iniciaren els moviments de tropes procedents de Castella i de Nàpols i els allotjaments. El 1632 tornà el rei i el Comte-Duc i de nou, fortes topades entre el poble i noblesa catalana i el rei. El 19 de maig el rei i el Comte-Duc sortien de Barcelona deixant a l'Infant Ferran, de 21 anys, com a virrei i Capità General, amb un pla per la subjecció de Catalunya. El 1634 venen ordres de Madrid perquè es pagui la cinquena part de les rendes a la Corona, la Diputació i el virrei refusen i la resposta és trametre nous terços de soldats i el trasllat de l'audiència de Barcelona a Girona.

El 1635 hagué una epidèmia de pesta, que agreujà la situació d'uns anys de males collites. S'imposaven nous impostos, del tot il·legals, s'arribà el 1638, a trencar les portes dels magatzems de la Generalitat i requisar les mercaderies, mariners i pescadors eren forçats a servir a l'armada reial i el virrei, saltant-ne les Constitucions, manava empresonar sense procediment de causa i forçats a galeres. El 1639 Madrid reclama el lliurament del fons de reserva que la Generalitat tenia per a fortificacions, mentre les places fortes es fornien de guarnició estrangera. A això s'afegien els abusos dels allotjaments i els excessos de la soldadesca. El 8 de març de 1639, Felip IV dona instruccions precises: "*Se ha de acomodar toda la gente en casas y camas aunque no duerman en ellas los dueños, sin contemporizar con nadie, pues en razon que los de la tierra duerman en una tabla, lo cual se ha de ejecutar aunque no vengan en ello los naturales, supuesto que con el enemigo al frente no es tiempo de admitir réplicas*".

La guerra dels segadors dins del conflicte europeu de la guerra dels Trenta Anys.

Des de 1618, s'esdevenia una guerra de religió dins de l'imperi alemany. Vençuts els protestants de l'imperi, Dinamarca s'afegia a la lluita en defensa dels reformats alemanys. Vençuda aquesta, pren el relleu Suècia, la primera potència del nord. Els monarques espanyols que continuen la lluita amb els holandesos, envien reforços a l'imperi, els suecs però obtenen nombrosos èxits fins que a Lützen, malgrat guanyar la batalla, mor el rei Gustav Adolf i Suècia es replega. Aleshores, França, dirigida magistralment pel Cardenal Richelieu, que havia dirigit la lluita des de les bambolines, el 1635 es decideix a entrar obertament a la guerra. El conflicte deixava el seu caire religiós i esdevenia dinàstic.

El juny de 1639, l'exèrcit francès manat pel príncep de Condé, atacà el Rosselló. Els catalans demanen que els deixessin a ells sols l'honor i el treball de defensar-se, la Cort, recelosa, refusa. El camí de la resta obert.

La caiguda de Salses, rendit pel comandant castellà, subornat pel diner francès, provocà l'indignació de Madrid que llençà damunt dels catalans aquest fet. La Generalitat aixecà un nombrós exèrcit, uns 30.000 homes i acudí al Rosselló, posaren setge a Salses, que caigué de nou en mans catalanes a principis de 1640, obligant la retirada francesa. Malgrat l'èxit, cresqué l'animadversió

amb els catalans. A Perpinyà i Cotlliure esclataren conflictes entre els catalans i les tropes reials. Els soldats de Felip es comportaven pitjor que les tropes enemigues d'ocupació.

L'any de 1639 es manifestà amb una eixutesa extrema, altre any de males collites, mentre la Cort exigia més allotjaments. Poblacions hi havia -especialment al nord de Catalunya- on hi havia més soldats que no pas veïns.

La cançó dels segadors, composta a la segona meitat de 1640, és un veritable memorial de greuges que explica per sí mateix la situació. Una versió d'aquest cant, és ara, l'himne nacional de Catalunya.

Tan grans foren els abusos, patits també pels eclesiàstics, que bisbes castellans com Gil Manrique, de Barcelona i Gregorio Parceró, de Girona, fulminaren decrets d'excomunió contra els mestres de camp que manaven els terços. Amb això, la revolta prenia també un caire religiós, car molts clergues consideraven com a herètiques unes tropes que es comportaven sense respecte als temples ni a llurs ministres. De res valgueren les protestes pels abusos que es cometien amb total impunitat.

L'any 1638 foren proclamats Pau Claris, President de la Generalitat, Francesc Tamarit, diputat pel braç militar i Josep Miquel Quintana, diputat pel braç popular. Era gent de tremp, preocupats per la defensa de les Constitucions del país.

El 18 de març d 1640, el virrei fa empresonar a Francesc Tamarit i els Jurats Francesc Joan Vergès i Lleonard Serra. La població, exasperada, havia començat a fer una resistència violenta: el 3 de maig, a Riudarenes, havien expulsat soldats del terç de Moles, a Santa Coloma de Farners mataren als agents del virrei que els havien injuriat, batallons de La Selva i l'Empordà que volien entrar a Girona, foren escomesos i perseguits, saquejaren Palafrugell i Blanes, un esquadró de cavalleria és rebutjat a Sant Celoni i Brega i hostilitzat fins a Barcelona, el 22 de maig, mil cinc-cents pagesos entren aquell matí a Barcelona i alliberen al diputat Tamarit i d'altres empresonats, les tropes de les comarques del centre es retiren cap al Rosselló, hostilitzats contínuament i el 7 de juny, diada del Corpus, la mort d'un segador és l'explosió d'una fúria continguda. Poc poden fer les intervencions dels diputats i consellers, àdhuc dels bisbes de Barcelona, Vic i Urgell no poden apaivagar-lo, es produeix el saqueig i l'incendi de cases de partidaris del rei i culmina amb la mort del virrei, Dalmau de Queralt, que refusa refugiar-se a la Casa de la Ciutat, s'estima més anar cap la platja per embarcar en una galera genovesa. A les roques de Sant Bertran, és apressat pels amotinats i allà mateix li donen mort.

La manca de visió política d'Olivares, llur odi cap a Catalunya, l'havien portat a l'insurrecció popular. Restaren enrera les bandositats de nyerros i cadells, ni la busca i la biga, ni la confrontació entre vilatans i pagesos. Catalunya presentà una unitat com mai més es tornaria a presentar.

La Cort restà irritada i espantada. Volia una excusa per intervenir-hi, no esperava però una situació que se'n anés fora del seu abast. Foren inútils els esforços de la Generalitat i del Consell de Cent barceloní, el Comte-Duc aparellava un exèrcit a l'Aragó i d'altre al país Valencià per sotmetre a Catalunya, els terços del Rosselló bombardejaven Perpinyà i cremaven i saquejaven els masos dels voltants. A Tortosa, la guarnició del castell penjava a quinze tortosins sospitosos d'estar en connivència amb les autoritats de Barcelona. Ja amb l'aparell militar en marxa, el govern de Madrid destituí a Enric de Cardona, nomenat virrei i aquest, que havia intentat la concòrdia, vell i malalt, moria de pena el 22 de juliol.

En agost, s'inicien els tractes amb Lluís XIII i Richelieu, després que la Generalitat s'assabenta que a Madrid, el Consell d'estat ha decidit "*Allanar*" Catalunya.

Des de Tortosa i el baix Aragó, es concentren els terços castellans i des de el Rosselló l'exèrcit es disposa a efectuar una tenalla. Mentre, el 3 de gener de 1641 a Paris, dona el vist i plau a un ajut limitat a la República catalana: tres mil infants i dos mil cavalls, a costa del Principat.

L'exèrcit espanyol, 23.000 infants, 3.100 cavalls, 24 canons, avança, ocupa Cambrils on troben una forta resistència i després de capitular, mancant els pactes, maten als supervivents i saquegen i

cremen, això alegra a la Cort. El 23 de desembre capitulava Tarragona, la línia de defensa de Martorell queia també i l'enemic era a la vista de Barcelona.

Mentre, el 16 de gener, els Braços generals proclamaven a Lluís XIII comte de Barcelona. Era la ruptura amb Felip III.

El 26 de gener, tenia lloc la batalla de Montjuïc. L'exèrcit castellà era vençut i el seu cap, el marquès de Los Vélez, mort. Desfets, els castellans es retiraven en desordre cap a Tarragona. La manca de cavalleria dels catalans no els permeté llur aniquilament.

Aquell mateix dia, arribava a Barcelona Ignasi de Mascarenhas, ambaixador de Joan de Bragança, novell rei de Portugal, alçat contra la tirania castellana. En saber-ho, Olivares digué: *“La guerra de Portugal es la del rey. La guerra de Cataluña es la mía.”*

El 27 de febrer de 1641, Pau Claris, esgotat per tan extrema tensió, moria, possiblement emmetzinat. Tenia 55 anys. L'ur mort causà gran aflicció a tots els estaments que li dedicaren planys plens de sentiment, anomenant-lo “Pare, protector, defensor i llibertador de la pàtria.”

El mateix any, el 4 de desembre, moria Richelieu, i el gener de 1643, Felip IV obria els ulls a la realitat i es desfeia del seu privat.

Des de aquest moment, Felip intentà per tots els mitjans regraciar-ne amb els catalans. Es donà prioritat a l'acció a Catalunya, en descuit de Portugal, altrament aliada a Anglaterra. L'edicte del 24 de gener de 1642 ofereix la reparació de tots els greuges. Si aquest edicte s'hagués publicat dos anys abans, mai hagués esclatat la revolta.

El 29 d'agost de 1642 queia Perpinyà a mans dels francesos. L'importància que donava França a aquesta plaça era palesa des de el moment que el mateix Lluís XIII estigué present al setge. El 31 de juliol de 1644 Lleida capitulava davant Felip IV, que havia anat personalment, jurant davant els lleidatans els Usatges i Constitucions. La magnanimitat que mostrà, la llibertat als presoners i les paraules falagueres foren efecte i Balaguer i Agramunt s'entregaven sense resistència.

Altrament, el comportament de les tropes franceses, després de la conquesta del Rosselló, deixà d'ésser amistosa i començaren els abusos, també la manca de combativitat. França ja havia aconseguit el que tant de temps ambicionava: les terres del Rosselló, Conflent, Vallespir i Cerdanya.

Andalusia i Aragó havien conspirat també, encara que es sufocaren amb relativa facilitat. A Sicília i Nàpols fou més complicat (1646-47) i costà molts d'esforços i de sang.

La mort de Lluís XIII el 1643, agreujà la situació, car el nou rei, Lluís XIV era menor d'edat, sota la regència de la seva mare, Anna d'Austria, germana de Felip IV, i del cardenal Mazarí, amb la guerra en dos fronts, també l'economia és ressentia i el clam per a la pau era general.

Noves malastres venien a castigar al Principat: la guerra, el 1650 ja feia deu anys que durava, les secades, especialment la d'aquell any, la pesta, provinent de València, feu estralls. Guerra, fam i pesta, companyes segures, afegint-hi la desafecció dels francesos que es convertien en forces d'ocupació.

Davant el desinterès dels francesos, preocupats únicament de enfortir llur presència al Rosselló i la Cerdanya, unit a la postura conciliadora de Felip i dels seus generals, especialment Juan José d'Austria, fill natural del rei, va sumant-hi viles i ciutats catalanes fins aconseguir la capitulació de Barcelona, l'any 1652.

La Pau de Westfalia. Continuació de la guerra entre Espanya i França.

La guerra als Països Baixos continuava i el 1643 els terços castellans sofrien una desfeta a Rocroi, on el príncep de Condé iniciava l'hegemonia militar francesa, els terços deixaven d'ésser invencibles. El 1648 s'arribava a la pau de Westfalia entre Espanya i Holanda i entre l'imperi alemany amb França i Suècia. La guerra entre Espanya i França continuava i s'agreujava amb l'aliança d'aquesta amb l'Anglaterra de Cromwell (1657).

Després de la capitulació de Barcelona, les armes dels catalans i les tropes castellanques, sota el comandament de Juan José d'Austria, que es feu estimar pels catalans, s'adreçaren al rescat del Rosselló on s'havia instal·lat el govern de la Generalitat que aplegava als francòfils més destacats:

Margarit, Dardena, Sagarra, Aux, que preconitzaven l'annexió pura i simple del Principat a França. Ni França estava en disposició d'ocupar tot el Principat ni la diplomàcia espanyola semblava inclinada a recuperar el Rosselló. De res valgué els precés dels rossellonesos, després de la capitulació de Barcelona, que demanaven una ràpida acció aprofitant l'afebliment francès i la guerra, limitada a accions locals, s'allargà fins el 1658, quan a conseqüència de la desfeta naval de Les Dunes davant la flota holandesa, el govern de Madrid s'avingué a negociar. El 7 de novembre de 1658, a l'illa dels Faisans, al riu Bidasoa, es signava la Pau dels Pirineus, que reconeixia a França el dret als territoris ocupats i el casament de l'infanta Maria Teresa, filla de Felip IV, amb Lluís XIV.

El Tractat dels Pirineus i la mutilació de Catalunya.

El tractat definia que els Monts Pirineus devien d'ésser la divisió de les Espanyes i les Gàl·lies, passant les vegueries del Rosselló i el Conflent a la corona de França, mentre que la Cerdanya seria per la corona d'Espanya. Calia però, determinar quines serralades devien ser considerades com fronteres.

El tractat es feu a esquenes de les institucions catalanes, la Generalitat i el Parlament mai el refrenaren però no pogueren impedir la mutilació. Els comissaris, reunits a Ceret, no es posaren d'acord i l'afer passà als plenipotenciaris, el cardenal Mazarí i Luís de Haro. El 31 de març de 1660 deixaven establertes les fronteres actuals.

Des deleshores ha hagut sempre un sentiment d'irredentisme i d'altra banda, la submissió del Rosselló a França no fou fàcil ni ràpida. Hagueren diversos alçaments, el més important, el dels "Angelets de la Terra", llur cap, Josep de la Trinxeria, nascut a Prats de Molló. En totes les guerres amb França, sempre fou l'objectiu dels catalans la recuperació del Rosselló. Malgrat els tres-cents anys transcorreguts, les terres irredentes, malgrat la repressió, l'empenta de la cultura francesa, el jacobinisme oficial, l'intent de segles de desnacionalització, el sentiment català encara que s'expressi en francès, és molt fort, la senyera és present a tot arreu, els vincles entre les terres nord-catalanes i les de la resta del Principat son fortes i Perpinyà s'emmiralla en Barcelona com llur capital sentimental i amb orgull, pregona llur lema: "Perpinyà, la Catalana". No hi ha dubte que en una Europa futura on les fronteres dels estats que no nacionals deixin pas a una veritable Europa dels pobles, aquesta mutilació deixarà d'existir i nord i sud de Catalunya tornaran a ser un sol poble.

Imatges projectades:

12-01: *Felip III (IV de Castella), retratat per Velázquez.*

12-02: *Gaspar de Guzmán, Conde-Duque de Olivares.*

12-03: *Dibuix al gravat de Pau Claris.*

12-04: *Corpus de Sang. 1640*

12-05: *Altre quadre representant el Corpus de Sang.*

12-06: *Representació de la Batalla de Montjuïc (26 gener 1641).*

12-07: *Retrat del Cardenal Richelieu.*

12-08: *Retaule Major de Santes Creus. Art Barroc de Josep Tramulles.(1647)*

12-09: *Una escena de la revolta dels Segadors.*

12-10: *Escena de la Batalla de Rocroi (Països Baixos). (1643)*

12-11: *Retrat de Juan José de Austria (1628-1679).*

12-12: *Lluís XIV i els Consellers.*

12-13: *Lluís XIV: Retrat de Jacint Rigau, Rossellonés.*

12-14: *Escena de la Batalla naval de Les Dunes. (1659).*

12-15: *Mapa dels territoris de la guerra dels Segadors.*

12-16: *Signatura del Tractat dels Pirineus a l'illa dels Faisans.(1659).*

12-17: *La frontera imposada. Rebuig del Rosselló a França.*